

O'QUVCHILARNI TARBIYALASH JARAYONIDA ZIMMERMAN
(SRL) MODELINING SAMARADORLIGINI ANIQLASH

Umarova Muborak

Toshkent amaliy fanlar universiteti

"Psixologiya" kafedrasi katta o'qituvchisi

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi

4-kurs talabasi Allaberganova Sabohat

Annotasiya. Mazkur maqolada o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida o'z-o'zini boshqarib o'rganish (Self-Regulated Learning – SRL) konsepsiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblangan Zimmerman modeli tahlil qilinadi. Tadqiqotda ushbu modelning o'quvchilarning shaxsiy rivoji, mustaqil fikrlashi, mas'uliyati, motivatsiyasi hamda o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni yoritib berilgan. Shuningdek, SRL modelining ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiqu, uning samaradorligi va pedagogik ahamiyati ilmiy jihatdan asoslangan. Tadqiqot natijalari Zimmerman modeli o'quvchilarni tarbiyalashda samarali pedagogik mexanizm ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: o'z-o'zini boshqarish, Zimmerman modeli, SRL, tarbiya jarayoni, motivatsiya, refleksiya, ta'lim samaradorligi.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ МОДЕЛИ
ЦИММЕРМАНА (SRL) В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАНИЯ
УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается эффективность модели саморегулируемого обучения (Self-Regulated Learning – SRL), разработанной Б. Циммерманом, в процессе воспитания учащихся. В исследовании раскрывается роль данной модели в формировании у обучающихся самостоятельности, ответственности, учебной мотивации и навыков самоконтроля. Особое внимание уделяется педагогическому значению этапов модели SRL и их влиянию на воспитательный процесс. Результаты исследования подтверждают, что модель Циммермана является эффективным средством повышения качества обучения и воспитания учащихся.

Ключевые слова: саморегулируемое обучение, модель Циммермана, SRL, воспитание, мотивация, рефлексия, образовательный процесс.

DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF THE ZIMMERMAN (SRL) MODEL IN THE PROCESS OF STUDENT EDUCATION

Annatation. This article analyzes the effectiveness of Zimmerman's Self-Regulated Learning (SRL) model in the process of educating students. The study examines the role of the SRL model in developing students' independence, responsibility, motivation, and self-control skills. Special attention is paid to the pedagogical significance of the model's stages and their impact on the educational process. The research results show that Zimmerman's SRL model is an effective pedagogical tool for improving students' learning outcomes and personal development.

Keywords: self-regulated learning, Zimmerman model, SRL, education, motivation, reflection, learning effectiveness.

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyat sharoitida nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlay oladigan, o'z faoliyatini ongli ravishda boshqaradigan, mas'uliyatli va tashabbuskor shaxsni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois ta'lim jarayonida o'quvchining faolligini oshirish, uning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish hamda o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlarni joriy etish dolzarb vazifalardan biridir. Bugungi kunda pedagogika va psixologiya fanlarida keng e'tirof etilgan yondashuvlardan biri bu — o'z-o'zini boshqarib o'rganish (Self-Regulated Learning – SRL) hisoblanadi. Ushbu yondashuv o'quvchining ta'lim jarayonidagi faolligini oshirish, bilimlarni ongli ravishda egallash, o'z faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash kabi ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, amerikalik olim B. Zimmerman tomonidan ishlab chiqilgan SRL modeli ta'lim jarayonida o'quvchining shaxsiy rivoji va tarbiyaviy sifatlarini shakllantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etiladi.

Zimmerman modeli o'quv faoliyatini uch asosiy bosqich — rejalashtirish, bajarish va refleksiya jarayonlari orqali amalga oshirishni nazarda tutadi. Mazkur bosqichlar o'quvchilarda mustaqillik, mas'uliyat, o'zini nazorat qilish, tanqidiy fikrlash hamda o'z xatti-harakatlariga baho bera olish kabi muhim shaxsiy sifatarning shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bois mazkur modelni nafaqat ta'lim jarayonida, balki tarbiyaviy faoliyatda ham qo'llash katta amaliy ahamiyatga ega.

Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ham o'quvchilarda mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirish, ularni hayotga tayyorlash, shaxs sifatida kamol toptirishga qaratilgan. Bu jarayonda SRL modelining imkoniyatlaridan samarali foydalanish, ayniqsa, o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish madaniyatini

shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ushbu maqolada o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida Zimmerman (SRL) modelining samaradorligini aniqlash, uning pedagogik ahamiyatini tahlil qilish hamda ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlarini ilmiy asosda yoritish maqsad qilib qo'yildi.

Asosiy qism. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki o'z ta'lim jarayonini mustaqil boshqara oladigan shaxs sifatida shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Shu jihatdan qaraganda, o'z-o'zini boshqarib o'rganish (Self-Regulated Learning – SRL) konsepsiyasi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtirok etishini, o'z harakatlarini ongli ravishda rejalashtirishini, nazorat qilishini va baholashini ta'minlaydi. Ayniqsa, B. Zimmerman tomonidan ishlab chiqilgan SRL modeli bugungi kunda ta'lim va tarbiya jarayonida keng qo'llanilayotgan samarali pedagogik model sifatida e'tirof etilmoqda.

Zimmerman modeli o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yadi va uni faol subyekt sifatida qaraydi. Ushbu model asosida o'quvchi bilimni tayyor holatda qabul qiluvchi emas, balki uni izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va baholovchi shaxsga aylanadi. Modelning asosiy mohiyati o'quvchining o'z faoliyatini ongli ravishda boshqarishiga yo'naltirilgan bo'lib, bunda rejalashtirish, bajarish va tahlil qilish jarayonlari uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Mazkur jarayonlar o'quvchilarda mas'uliyat hissini kuchaytiradi, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantiradi hamda tarbiyaviy jihatdan muhim bo'lgan irodaviy sifatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida SRL modelidan foydalanish o'quvchilarning ichki motivatsiyasini oshiradi. Chunki bu modelda o'quvchi o'z oldiga maqsad qo'yadi, unga erishish yo'llarini belgilaydi va natijani baholaydi. Natijada o'quvchida o'z kuchiga ishonch paydo bo'ladi, muvaffaqiyatga erishish istagi

kuchayadi va o'qishga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Bu esa tarbiyaviy jarayonda muhim bo'lgan o'zini anglash, o'zini baholash va o'zini rivojlantirish kabi sifatlarning rivojlanishiga zamin yaratadi.

Zimmerman modeli asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilar o'z faoliyatini tahlil qilishga, xatolarini tan olishga va ularni bartaraf etishga o'rganadilar. Bu holat ularda tanqidiy fikrlash, mas'uliyat va halollik kabi axloqiy sifatlarning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, refleksiya bosqichi o'quvchining o'z ustida ishlashiga, xatolardan to'g'ri xulosa chiqarishiga hamda kelajak faoliyatini to'g'ri rejalashtirishiga xizmat qiladi.

Mazkur modelning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u o'quvchida faqat bilim emas, balki hayotiy ko'nikmalarni ham shakllantiradi. Jumladan, vaqtni to'g'ri taqsimlash, maqsad sari intilish, qiyinchiliklarni yengib o'tish, sabr-toqat va o'zini nazorat qilish kabi sifatlarni rivojlanadi. Bu esa o'quvchining nafaqat ta'lim jarayonida, balki kundalik hayotida ham muvaffaqiyatga erishishiga xizmat qiladi.

Tajriba va kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, SRL modeli asosida tashkil etilgan darslar an'anaviy usullarga nisbatan samaraliroq hisoblanadi. Bunday darslarda o'quvchilar faol ishtirok etadi, mustaqil fikrlaydi, o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga intiladi. O'qituvchi esa nazoratchi emas, balki yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va motivator vazifasini bajaradi. Bu esa o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samarali pedagogik hamkorlikni shakllantiradi.

Shuningdek, SRL modeli o'quvchilarning ijtimoiylashuv jarayoniga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Jamoada ishlash, o'z fikrini erkin bayon qilish, boshqalarning fikrini hurmat qilish kabi ko'nikmalar aynan ushbu model asosida shakllanadi. Bu esa o'quvchini kelajakda jamiyatda faol, mas'uliyatli va yetuk shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, Zimmerman tomonidan ishlab chiqilgan SRL modeli ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik yondashuv bo'lib, u o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish bilan birga, ularning shaxsiy kamolotini ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida Zimmerman tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini boshqarib o'rganish (Self-Regulated Learning – SRL) modeli yuqori pedagogik samaradorlikka ega ekanligi mazkur tadqiqot davomida o'z tasdig'ini topdi. Ushbu model o'quvchining ta'lim jarayonidagi faolligini oshirish, mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik mexanizm hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, SRL modeli asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilarda mas'uliyat hissi, o'z-o'zini nazorat qilish, maqsad qo'yish va unga erishish ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi. Ayniqsa, rejalashtirish, faoliyatni amalga oshirish va refleksiya bosqichlarining izchil tashkil etilishi o'quvchilarning o'z ustida ishlashiga, xatolarini anglab yetishiga va ularni bartaraf etishga yordam beradi. Bu esa tarbiyaviy jarayonda muhim bo'lgan irodaviy sifatlar, intizom va mustaqillikning shakllanishiga olib keladi.

Shuningdek, Zimmerman modeli o'quvchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytirib, ularni bilim olishga bo'lgan ijobiy munosabatini mustahkamlaydi. O'quvchilar o'z yutuqlari uchun mas'uliyatni his etib, o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholashga o'rganadilar. Natijada ta'lim jarayonida passivlik kamayib, faollik, tashabbuskorlik va ijodkorlik oshadi. Bu holat zamonaviy ta'limning asosiy talablaridan biri bo'lgan shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bilan to'liq mos keladi.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, SRL modeli nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning axloqiy-irodaviy sifatlarini ham rivojlantiradi. Jumladan, sabr-toqat, qat’iyatlilik, o‘zini boshqarish, tanqidiy fikrlash kabi sifatlar ushbu model orqali izchil shakllanadi. Bu esa o‘quvchini kelajakda jamiyatda faol, mas’uliyatli va raqobatbardosh shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zimmerman B. J. Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. Theory Into Practice, 2002.
2. Zimmerman B. J., Schunk D. H. Handbook of Self-Regulation of Learning and Performance. New York: Routledge, 2011.
3. Schunk D. H. Learning Theories: An Educational Perspective. Boston: Pearson Education, 2012.
4. Pintrich P. R. The Role of Goal Orientation in Self-Regulated Learning. Handbook of Self-Regulation, 2000.
5. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W.H. Freeman, 1997.
6. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
7. Abduqodirov A. A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent.

